

ЧИГИР П. Р.,

аспірант

(Навчально-науковий інститут

міжнародних відносин та права

Приватного закладу вищої освіти

«Київський міжнародний університет»)

Стаття поширюється на умовах

ліцензії CC BY 4.0

УДК 342.1 (477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.16>

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ ЯК СУКУПНОСТІ ФОРМ ВПЛИВУ НАРОДУ НА ДЕРЖАВНУ ВЛАДУ

У статті досліджено форми реалізації прямої демократії як адміністративно-правові інструменти та механізми, через які громадяни безпосередньо та особисто шляхом голосування чи застосування інших проявів громадянської ініціативи беруть участь у прийнятті державних чи місцевих рішень, впливають на законодавчі зміни чи особливості прийняття рішень в управлінні широким спектром суспільних справ. Здійснено в історичному розрізі аналіз доктринальних досліджень представників адміністративно-правової науки щодо тлумачення форм прямої демократії та встановлено, що із становленням та зміцненням демократичних відносин в нашій державі, прагненням народу протистояти узурпації влади та розвитком науково-технічного прогресу в Україні, значно розширився перелік форм прямої демократії, які використовуються народом. Активно використовуються форми як мирного, так і немирного прояву незгоди народу із політикою держави. Охарактеризовано нормативно-правові акти, які надають права громадянам на участь в управлінні державними справами. Серед них: 1) міжнародні: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські політичні права, Кодекс кращих практик участі громадянськості у процесі прийняття рішень, Європейська конвенція з прав людини; 2) національні: Конституція України, закони України «Про всеукраїнський референдум», «Про місцеве самоврядування в Україні» тощо. Встановлено, що здійснення публічної влади засобами народовладдя є процесом, у якому народ реалізує свою владу безпосередньо (через референдуми, загальні збори, громадські слухання, публічні консультації, е-демократію, мітинги тощо), забезпечуючи організацію суспільного життя та прийняття рішень державного значення, а також контролю за владою. Визначено необхідним напрацювання змін до чинного законодавства України щодо: застосування сучасних інформаційних технологій; організації та проведення зборів, мітингів, демонстрацій; визначення правил організації та проведення загальних зборів, місцевих ініціатив та громадських слухань у територіальних громадах країни.

Ключові слова: адміністративно-правова доктрина, державна влада, міжнародні та національні акти, народовладдя, нормативно-правове регулювання, публічне управління, референдум, територіальні громади, форми прямої демократії.

Chyhyr P. R. Normative regulation of direct democracy as a set of forms of people's influence on state power

The article examines the forms of implementation of direct democracy as administrative and legal instruments and mechanisms through which citizens directly and personally, by voting or using other manifestations of civic initiative, participate

in making State or local decisions, and influence legislative changes or specifics of decision-making in the management of a wide range of public affairs. The author makes a historical analysis of the doctrinal studies of representatives of administrative and legal science on the interpretation of forms of direct democracy and establishes that with the establishment and strengthening of democratic relations in our country, the people's desire to resist the usurpation of power and the development of scientific and technological progress in Ukraine, the list of forms of direct democracy used by the people has significantly expanded. The forms of both peaceful and non-peaceful manifestation of people's disagreement with the State's policy are actively used. The author characterizes the legal acts that give citizens the right to participate in the management of public affairs. Among them: 1) international: The Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the Code of Best Practices for Public Participation in Decision-Making, the European Convention on Human Rights; 2) national: The Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine "On the All-Ukrainian Referendum", "On Local Self-Government in Ukraine", etc.

It is established that the exercise of public power by means of democracy is a process in which the people exercise their power directly (through referendums, general meetings, public hearings, public consultations, e-democracy, rallies, etc.), ensuring the organization of public life and decision-making of national importance, as well as control over the government. It is determined that it is necessary to develop amendments to the current legislation of Ukraine regarding: the use of modern information technologies; organization and holding of meetings, rallies, demonstrations; determination of the rules for organizing and holding general meetings, local initiatives and public hearings in the country's territorial communities.

Key words: *Administrative and legal doctrine, state power, international and national acts, democracy, legal regulation, public administration, referendum, territorial communities, forms of direct democracy.*

Вступ. Публічне регулювання суспільних відносин в Україні здійснюється за допомогою використання інструментів міжнародної та національної нормативно-правових систем як комплексу взаємопов'язаних і взаємоузгоджених юридичних засобів та процесуальних дій, що забезпечують таке регулювання. Законодавство нашої держави визначає публічну владу як владу, що походить від народу і здійснюється в його інтересах, тому й гарантує здійснення публічної влади засобами народовладдя як реалізацію владних повноважень самим народом, який є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні.

Формами реалізації прямої демократії є адміністративно-правові інструменти та механізми, через які громадяни безпосередньо та особисто шляхом голосування чи застосування інших проявів громадянської ініціативи беруть участь у прийнятті державних чи місцевих рішень, законодавчих змін чи в управлінні широким спектром суспільних справ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань складної суспільно-управлінської категорії правового регулювання форм прямої (безпосередньої) демократії та значенню таких форм у системі управління державою наразі знаходить своє закріплення у царині сучасної правової науки. Зокрема, правосуб'єктність народу в різних питаннях формування своєї держави та управління нею протягом сучасного періоду відновлення незалежності України знаходить своє відображення у працях таких науковців як В. Б. Авер'янов [1], Бисага Ю. М. та Придачук О. А. [2], Галус О. О. [3], Голосніченко І. П. та Стахурський М. Ф. [4], Колпаков В. К. та Кузьменко О. В. [5], Кузнецова З. В. та Унтілова О. Є. [6], Мануїлова К. В. [7], Мушенко В. В. та Ніколаєва Л.В. [8; 9] та інших.

Однак, комплексне дослідження наявних наукових розробок щодо використання різних форм прямої демократії у відносинах державного управління та його порівняння з основними нормами міжнародного та національного нормативно-правового регулювання

досліджуваних форм потребує подальшого опрацювання засобами науки адміністративного права для забезпечення закріплення у законодавстві спроможності Українського народу бути реальним суб'єктом владно-управлінських відносин.

Постановка завдання. Метою статті є, на підставі здійснення аналізу доктринальних положень та стану міжнародного і національного нормативно-правового регулювання основних форм прямої демократії як сукупності способів здійснення народом державної влади, запропонувати авторське бачення щодо напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання досліджуваних відносин.

Виклад основного матеріалу. Пряма демократія являє собою особливу форму здійснення влади народом самим народом через такі інститути безпосередньої демократії як пряме волевиявлення громадян у ході розробки, прийняття, впровадження державних рішень, а також у процесі здійснення народного контролю за цими рішеннями та можливості застосування заходів юридичної відповідальності до публічних чиновників.

Форми реалізації прямої демократії надають громадянам можливість у різні способи самостійно ініціювати, брати участь і впливати на процеси державного управління, а також законодавчого регулювання та вирішення публічних справ. В результаті систематичного використання таких форм створюється та розвивається держава, оскільки управління її справами належить до можливостей народу. Тобто, належність повноти влади громадянам країни та закріплення права практичного здійснення владних повноважень є основою розвитку сучасної демократичної держави.

Здійснюючи аналіз доктринальних досліджень у межах науки адміністративного права (та інших споріднених наук) у історичному розрізі, на нашу думку, у першу чергу, слід охарактеризувати існуючі позиції про сукупність форм прямої демократії, а також тлумачення кожної з цих форм.

Отже, на початку XXI століття, здійснюючи дослідження виконавчої влади як адміністративно-правової категорії, Авер'янов В. Б. до форм безпосередньої демократії відносив: 1) референдуми – голосування з важливих питань державного чи місцевого значення; 2) обговорення проектів нормативних актів – громадські слухання та обговорення законопроектів; 3) загальні збори громадян – обговорення та прийняття рішень на місцевому рівні; 4) звіти депутатів та виконавчих органів – підзвітність перед громадянами [1, с. 125].

Після подій масштабної кампанії протестів, мітингів і актів громадянської непокорі в Україні 2004 р. (Помаранчева революція), у наукових працях вчених-адміністративістів досить закономірно почали активно висвітлюватися результати досліджень розподілу засобів безпосередньої демократії на мирні та немирні форми проявів окремою частиною народу своєї позиції незгоди із політикою держави [4, с. 112].

Деталізуючи викладену вище базову позицію, Колпаков В. К. та Кузьменко О. В. до форм мирного впливу відносили: а) мітинги; б) демонстрації; в) пікетування; г) місцеві референдуми; д) громадські слухання; е) петиції; є) загальні збори громадян тощо. До форм немирного впливу віднесли різноманітні прояви громадянської непокорі, які використовують для захисту прав і свобод: а) голодування; б) політичні страйки; в) громадські протести; г) повстання; е) революції [5, с. 227].

Серед інститутів безпосереднього народовладдя у свої працях 2011 р. Кузнецова З. В. та Унтілова О. Є. виділяють як основну форму – референдум, до інших форм відносять: народні зібрання населення, збори (сходи) громадян за місцем проживання, обговорення законопроектів та проектів рішень, мітинги, виступи, демонстрації, пікетування, народна законодавча ініціатива, опитування населення, електронна демократія, електронний уряд тощо [6, с. 8].

Досліджуючи найбільш поширені форми прямої (безпосередньої) демократії, Мануйлова К. В. у 2015 р. визначає: 1) загальнодержавні та місцеві референдуми; 2) громадські слухання; 3) загальні збори громадян; 4) місцеві ініціативи; 5) електронні петиції; 6) бюджет участі; 7) консультації з громадськістю та інше [7].

Охарактеризувавши основні позиції науковців щодо трактування ними форм прямого народовладдя, зазначимо що такі форми є досить спорідненими з позиціями, викладеними у основоположних міжнародних нормативно-правових актах ХХ століття, які містять норми, що регулюють відносини безпосередньої демократії.

Виходячи із усталених у науці адміністративного права традицій, у першу чергу, охарактеризуємо Загальну декларацію прав людини від 10.12.1948 р. У ст. 21 цього основоположного міжнародного акту про права людини визначені наступні засади народовладдя: 1) кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників (п. 1); 2) кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні (п. 2); 3) воля народу повинна бути основою влади уряду (п. 3.) [10].

У ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські політичні права 1966 р. закріплено визначення про те, що «кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації та необґрунтованих обмежень право і можливість брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників» [11].

Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, який ухвалено Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи 01.10.2009 р., акцентує увагу на двох взаємопов'язаних способах залучення громадянського суспільства до публічного управління країною. По перше, рівні залучення: від простого надання інформації до консультації, діалогу і, нарешті, партнерства між неурядовими організаціями та органами державної влади. По друге, етапи процесу прийняття політичних рішень: встановлення порядку денного, складання проекту політики, прийняття рішення, здійснення політики, моніторинг та повторне формулювання політики [12].

Досліджуючи актуальні питання державного права зарубіжних країн професор Мушенок В. В. приходить до узагальнення про те, що у конституціях переважної більшості країн громадянину держави гарантовано право використовувати різноманітні інститути прямої демократії. Науковець також відзначає тенденції до встановлення безпосередніх контактів органів публічного управління зі своїми громадянами за допомогою таких форм прямої демократії як локальна пряма демократія, електронний референдум, громадянське журі тощо [13, с. 59].

Слід зазначити, що передовий досвід міжнародного нормативно-правового регулювання відносин прямої демократії імplementовано в норми Конституції та законів України. Зокрема, ст. 38 Конституції України гарантує громадянам право брати участь у державному управлінні безпосередньо через референдуми, а ст. 69 передбачено, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум, а також інші форми безпосередньої демократії [14].

З 2021 р. набув чинності Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 26.01.2021 р. № 1135-IX, який наразі визначає правові засади здійснення народного волевиявлення через всеукраїнський референдум, його організацію та порядок проведення. У ст. 1 Закону надано визначення поняття всеукраїнського референдуму як форми безпосередньої демократії в Україні, способу здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень шляхом голосування у випадках і порядку, встановлених Конституцією України та цим Законом [15].

На підставі аналізу базового Закону про референдум узагальнимо, що референдумом є голосування громадян всієї держави (загальнодержавний референдум) або певної частини її громадян (місцевий референдум) з метою вирішення найважливіших питань державного і суспільного життя. Завдання референдуму є затвердження, зміна чи відміна законів, вирішення проблем територіального устрою в межах держави тощо.

Всеукраїнський референдум може призначатись в межах визначених Конституцією України повноважень: 1) ВР України – для вирішення питань про зміну території держави; 2) Президентом України щодо законопроектів про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України, а також згідно «проголошує референдум за народною ініціативою» (ст. 72) [14].

Слід окремо звернути увагу на те, що ініціатива щодо проведення референдуму визнається народною, а значить і обов'язковою до втілення у життя, якщо відповідно вимога виходить не менш як від 3 мільйонів громадян України, які мають право голосу. Для того, щоб ця ініціатива відображала прагнення народу України, Конституція встановлює, що підписи під вимогою про призначення референдуму повинні бути зібрані не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній з них. Такий порядок надає певним групам виборців та різним громадським об'єднанням можливість спробувати реалізувати свої політичні ідеї у випадках протидії з боку державних структур шляхом надання через референдум цим ідеям всенародної підтримки [14].

Враховуючи викладене вище та звертаючи увагу на сучасний стан глобальних викликів щодо сучасного стану публічно-управлінських відносин (тимчасова анексія частини території, людські втрати, руйнування інфраструктурних об'єктів житлової, громадської, промислової тощо забудови, нами пропонується внесення змін до розділів III «Вибори. Референдум», IV «Верховна Рада України» Конституції України наступного змісту. Визначити кількісний склад громадян-ініціаторів проголошення всеукраїнського референдуму (ч. 2 ст. 72) у кількості не менш 75 тисяч підписів у кожній з половини областей України. Запровадження інституту «народної законодавчої ініціативи» (Розділ IV) шляхом встановлення права на подання на розгляд ВР України законопроекту громадян нашої держави у кількості не менш як по 30 тисяч підписів у кожній з двох третин областей, а також «народного вето» як різновиду народної законодавчої ініціативи, що передбачатиме можливість скасування на всеукраїнському референдумі прийнятих ВР України законів, у випадку якщо орган законодавчої влади самостійно не скасує такий закон за період від початку організації проведення такого референдуму до чати його проведення.

Поряд із порядком проведення референдуму, у вітчизняній нормативно-правовій системі закріплено інші способи здійснення публічної адміністрації засобами народовладдя. Адже, в умовах побудови демократичної та орієнтованої на європейські цінності держави, законодавче врегулювання процесу озвучування реальної думки громадян та донесення їх громадянської позиції до органів публічного адміністрування здійснюється за допомогою різних заходів та способів.

Розглянувши більш детально правову основу організації та здійснення всеукраїнського референдуму, звернемо увагу на інші форми прямої демократії. Отже, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» від 09.05.2024 р. № 3703-IX [16] внесено зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Суть змін полягає в тому, що ст. 6-1 визначає форми участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення: 1) місцевий референдум; 2) загальні збори (конференція) жителів; 3) місцева ініціатива; 4) громадські слухання; 5) участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету; 6) публічні консультації; 7) консультативно-дорадчий орган при органах та/або посадових особах місцевого самоврядування; 8) громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування; 9) інші форми участі, що не суперечать закону. У ст.ст. 7, 8, 9, 13, 13-1, 13-2, 3-3, 13-4 деталізується визначення щодо кожної із вказаних вище форм місцевої безпосередньої демократії [17].

Звернемо увагу на те, що хоча Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» не визначає окремо електронні петиції як форми реалізації місцевої демократії, проте їх можна віднести до інших форм з наступних причин: 1) у п. 2 ст. 6-1 цього закону зазначено, що участь територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення може здійснюватися безпосередньо та/або з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; 2) абз. 8 п. 3 ст. 19 цього Закону містить вимогу щодо визначення кількості підписів громадян на підтримку електронної петиції до органу місцевого самоврядування та строку збору підписів; 3) п. 8 ст. 46 визначає, що сесія ради скликається для розгляду електронної петиції, що набрала необхідну кількість підписів, протягом строку, встановленого для її розгляду [13].

Слід зазначити, що вітчизняне законодавство, крім розглянутих вище, встановлює й інші форми безпосередньої демократії. Як підтвердження авторської позиції, пропонуємо аналіз наступних нормативно-правових актів: 1) Загальна декларація прав людини, у п. 1 ст. 20 якої закріплено право кожної людини на свободу мирних зборів і асоціацій [10]; 2) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, у ст. 21 якого визначено право на мирні збори, а користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які накладаються відповідно до закону і які є необхідними в демократичному суспільстві [11]; 3) Європейська конвенція з прав людини містить у ст. 11 позицію щодо того, що кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами [18].

Зазначені відносини із сформованого міжнародного досвіду нормативно-правового регулювання відносин народовладдя також імплементовані у Конституцію України. Зокрема, ст. 39 гарантує право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування [14].

У адміністративно-правовій доктрині зазначені вище форми безпосередньої демократії характеризуються в загальному як публічне й масове виявлення політичних настроїв народу країни та дещо відрізняються за способом реалізації: 1) мітинг – мирне публічне зібрання громадян з метою виявлення свого ставлення до внутрішньої або зовнішньої політики держави, органів державної влади або місцевого самоврядування, внутрішніх або міжнародних подій, які висувають вимоги щодо проведення цієї політики або вживання заходів, пов'язаних з певними подіями; 2) похід – пропагування політичних настроїв, вподобань і поглядів громадян шляхом проходження за визначеним маршрутом по вулицях, проспектах, площах та інших місцях перебування фізичних осіб, розташування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, представництв іноземних держав тощо; 3) демонстрація – це масове виявлення політичних настроїв підтримки, протесту, солідарності або обурення тощо, які проводяться шляхом маніфестацій, страйків та інших колективних заходів [19, с. 334].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» надає повноваження органам місцевого самоврядування щодо прийняття власних актів щодо порядку організації та проведення масових заходів, але вони не можуть суперечити Конституції та законам України. Зокрема, ст. 38. визначає обсяг відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (п. 1), до складу якого входять делеговані повноваження щодо «вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій...», а також «здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадської безпеки і порядку» [17].

Висновки. Здійснення публічної влади засобами народовладдя є процесом, у якому народ реалізує свою владу безпосередньо (через референдуми, загальні збори, громадські слухання, публічні консультації, е-демократію, мітинги тощо), забезпечуючи: організацію суспільного життя, прийняття рішень державного значення, контроль за владою. Такий механізм є гарантією народного суверенітету, оскільки передбачає можливість впливати на процеси державотворення. Проте, незважаючи на зростання рівня активності громадян України в реалізації форм прямої демократії, вітчизняне законодавство лише частково регламентує порядок реалізації зазначених конституційних прав. Тобто, практичний вплив прямої демократії на політичні процеси в Україні є обмеженим. Зокрема, в українському публічно-правовому просторі відсутній закон, який регламентував би порядок реалізації права громадян на мирні зібрання.

Виходячи з викладеного вище, перспективою подальших досліджень у царині нормативно-правового регулювання прямої демократії як сукупності форм здійснення народом державної влади є: 1) напрацювання змін до Конституції України та Закону України «Про місцеві референдуми в Україні» щодо застосування сучасних інформаційних технологій; 2) підготовка проекту Закону України «Про порядок організації та проведення громадянами України зборів, мітингів, походів і демонстрацій»; 3) доповнення до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо визначення правил організації та проведення загальних зборів, місцевих ініціатив та громадських слухань у територіальних громадах.

Список використаних джерел:

1. Виконавча влада і адміністративне право [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. К: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
2. Бисага Ю. М., Придачук О. А. Народовладдя в Україні як принцип формування органів державної влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Випуск 77. Частина 1. С. 7–12.
3. Галус О. О. Функції форм безпосереднього народовладдя. *Університетські наукові записки*. 2006. №3–4 (19–20). С. 95–100.
4. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф. Адміністративне право України: основні поняття : навч. посіб. К. : ГАН, 2005. 231 с.
5. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
6. Кузнєцова З. В., Унтілова О. Є. Поняття та форми безпосередньої демократії. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. 2011. Том 16. Вип. 15. С. 6–13.
7. Мануїлова К. В. Пряма демократія як складовий чинник децентралізованої публічної влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=917>.
8. Мушенюк В. В. Запозичення досвіду міжнародного нормативно-правового регулювання відносин громадського контролю за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 12. С. 40–47.
9. Мушенюк В. В., Ніколаєва Л. В. Принципи здійснення громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації в законодавстві України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 5. С. 15–21.
10. Загальна декларація прав людини і громадянина від 10.12.1948 р. Документ 995_015. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_01.
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р.
12. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень: ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 01.10.2009 р. CONF/PLE(2009)CODE1. URL : <https://rm.coe.int/16802eeddb>.
13. Мушенюк В. В. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2016. 228 с.
14. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
15. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-ІХ. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf351169060.
16. Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування: Закон України від 09.05.2024 р. № 3703-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#Text>.
17. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
18. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. Документ 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
19. Адміністративне право України. Повний курс : підручник.; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025

